

ANDREJA ŽELE

NAREČJE KOT DOBRO IZHODIŠČE ZA PREPOZNAVANJE IN SPOZNAVANJE NEKATERIH SKLADENJSKIH POJAVOV V LASTNEM JEZIKU

COBISS: 1.01

Prispevek skuša na nekaj jezikovnih pojavih predstaviti, kako si lahko prek lastnega narečnega govora lažje razložimo nekatere slovnične pojave v knjižni slovenščini. Naravno soobstajanje narečnega in knjižnega in primerjave med njima nam omogočajo boljše poznavanje in uporabljanje slovenščine nasploh. Sestavni del opismenjevanja je torej zagotovo tudi omogočenje, da čim prej vzpostavimo zdrav uzaveščen odnos med svojim narečnim krajevnim govorom, nadnarečnimi pogovornimi različicami in knjižno slovenščino, in posledično znamo vse te zvrsti tudi ustrezno uporabljati.

Ključne besede: narečni govor, knjižna slovenščina, leksika, skladnja

Dialect as a Sound Basis for Recognizing and Understanding Some Syntactic Phenomena in One's Own Language

By examining a number of linguistic phenomena, this article shows how some grammatical occurrences in standard Slovenian can be explained through one's own local dialect. The natural coexistence of dialect and standard language and their comparisons facilitate a better comprehension and use of Slovenian in general. A key component of literacy is therefore closely connected to encouraging conscious awareness and consequently proficient use of one's own dialect, other regional variants, and standard Slovenian.

Keywords: dialectal speech, standard Slovenian, lexis, syntax

Jezik je majhna prata, ma dobro uošlata.

Ljubi, ki dobro pozna težo oz. pomen zlasti slovanskega besedja, za vse druženje in človeško toplino

0 UVOD

V prispevku so primerjalno s knjižno slovenščino pokomentirane nekatere skladenjske rabe v mojem narečnem govoru (Pivka oz. nekdanji Št. Peter na Krasu).¹ Ravno živ narečni govor je namreč lahko dobro izhodišče za razpoznavanje in razumevanje marsikaterega slovničnega pojava v knjižnem jeziku.

V nadaljevanju je na nekaj skladenjskih pojavih pokazano, kako koristno in uporabno je vzajemno spoznavanje in vzporedno uporabljanje obeh sociolektov,

¹ V tem prispevku je uporabljeno gradivo iz moje zbirke narečnih besedil (Žele 1996; 2009) in gradivo iz narečne kartoteke Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU; omenjeno inštitutsko gradivo je bilo uporabljeno za razprave Govori na Pivki (Logar – Kolarič – Meze 1959). Poenostavljeni zapisi pivškega narečnega govora niso posebej komentirani, ker je težišče obravnave na leksiki in skladnji in je namen prispevka zlasti opozoriti na uporabnost in vsestransko koristnost narečja pri učenju knjižnega jezika.

ki sta hkrati tudi jezikovna sistema: knjižni jezik in narečje. Prepoznavanje slovnčnih pojavov tudi v lastnem narečju oz. narečnem govoru je koristno zlasti za boljše razumevanje jezikovnega sistema sploh.

1 PREPOZNAVANJE SKLADENJSKE OZ. STAVČNOČLENSKE VLOGE BESED IN POSLEDIČNO BESEDNIH VRST

Primerjava z narečno govorico potrjuje, kako je določena beseda s samostojno skladenjsko vlogo tudi že samostojni stavčni člen in kako je druga le del stavčnega člena in zato znotraj stavčnega člena označuje določene kategorialne lastnosti.

1.1 Določanje povedkovega določila in povedkovnika

Kot vemo, je povedkovnik kot povedkova kategorija stanjske lastnosti tudi neke vrste naklonski prislov, jezikovnosistemsko je omejen na vlogo v povedku in je stavčnočlensko označen kot povedkovo določilo. Povedkovnik je kot skladenjska kategorija znotraj povedka že po definiciji tudi aktualizacija sporočila z vidika časa, naklona, načina in možnosti členitve besedila po aktualnosti. In ravno zaradi slednjega je narečni govor lahko dovolj prepričljiv pokazatelj prvotne ali drugotne povedkovodoločilne uporabe določenih besed oz. njenih posameznih pomenov. Povedkovodoločilno rabo različnih besed si torej lahko zlasti pomensko dovolj jasno razložimo v svojem prvem in zato najbolj naravnem govoru:² *Jə jəmu prou, Uod nəč jə nəč, Stvar jə napjəta, Nej tela bət zat* 'Ni hotela zastajati', *bət nabrisən* 'biti zvit, navihan', *Jə čuatəst, Jə voučji, Jə pərpalen, Ta jə ruočən, Jə vrejdnə suojgə dnara, Uon təmi nej kapac* 'On ni zmožen tega', *Nej za nubeno rabo* 'Ni koristen', *Jə razvecjən* 'Je razigran'. Pogosto je v vlogi povedkovnika tudi samostalnik: *Bəu jə pravi məste, Tu jə ənu pravu motovilu, Jə tak lesenc, Jə jənək, Jə prava pestuoba, Ga jə sama pəščuoba* ipd. Glagolska predložnomorfemskost še potrjuje povedkovo rabo: *bət pər uoli, bət pu streli* 'biti navihan', *Jə z usəmi duoməč, Jə biu prekəsən za use*. Lepo se tudi pokaže uvajanje povedkovnika ob pomensko oslavljenih glagolih, ki so sicer polnopomenski, npr. *kúmərno se držət, Nə vela duosti*.

Posredni pokazatelj povedkovnika so lahko tudi stavčne pretvorbe tipa *Uon use vej – On je vseveden*. Okrnjeno povedje pogosto izražajo tudi sklopi, zato se v povedi sprevrtačajo v povedkovnik, v nadpovedni/besedilni rabi pa v členek, npr. *Uon jə en tak douhcejt, Jə bəu tak pohahuoj* ipd. Povedkovodoločilno rabo in posredno povedek lahko potrjujejo tudi istopomenske povedi tipa *Jə domišlau – Se zazdi*, kjer je zloženi povedek z vezjo in pridevnikom lahko sporočilno enakovredno nadomeščen s polnopomenskim glagolom.

2 V enojnih oklepajih bodo izpisani pomeni le pri zgledih, ki bi lahko bili splošnoсловensko težje razumljivi ali nerazumljivi.

1.2 Določanje stavčnih členov

Včasih je lahko problemsko določanje prislovnih določil, zlasti določanje rabe predložnih zvez v vlogi prislovnih določil kraja ali časa. Primerjalno s knjižnim jezikom je v narečnem govoru pogosta pomenska ponavljajlnost oz. vzporednost (paralelizem) stavčnih členov, ki z izražanjem oz. ponavljanjem istih okoliščin poudarja določeni skladijski pomen in hkrati stavčnočlenskost uporabljenega udeleženca: *Baba Jaga je uətruóke metala nuətar u plévəncə in jəh nusila na Uo-suəjəncə u buórou guóst, Šje njo smuə vrgli nuətar u múrje, Jə pəršla nuətar u kámbro, Nuətar u Trnji pa jə biu puoli pljəs, Jə uəjdla skuzi vrata uən, Zvalilu se jə u lužo zat za hišo, Kaj muóre bət təm za grməm, uəndi na zídci, Suə sə vračali duol na trnsko stran, Kaku jə céjgu guor na Dúneji duol səs stréjə padou, Usake tulku, punavadi na par lejt, suə se pəršli putpisət na uóbčino* ipd.

2 PREPOZNAVANJA IN RAZLIKOVANJA MORFEMSKIH LASTNOSTI ZNOTRAJ LEKSIKE

Za narečne krajevne govore sta tipični in navadno vzajemno povezani netvorjenost in pomenska izvornost/primitivnost besed. To je tudi vzrok za sorazmerno pogoste bolj ali manj ustaljene besedne zveze z novim skladijskim pomenom.

2.1 Raba glagolskih primitivov

Ravno v lastnem narečnem govoru se jasneje razkriva in razčisti različna skladijskopomenska raba predvsem glagolskih primitivov kot *biti, delati/narediti, imeti, dati, iti/priti* in pogosta predložna raba, zlasti uporaba predložnomorfemskih glagolov: *bət pər nəh na hrani* 'hraniti se pri njih', *bət na dobički* 'imeti dobiček', *bət usəh muh púhəhən* 'biti zvit, prebrisan', *bət pu strelī* 'biti navihan', *Málu u stráhi bət nə škuódi* 'Malo bati se ne škodi', *bət duóbru stojəč* 'biti bogat', *bət u tréjəh* 'bili trije', *bət hud za pət šnopəc*, *Pa šjə léjpu jə blu za vit*, *Nej čistu tapráu* 'Ni čisto pri zdravi pameti', *Nej u štati tu spjelət*, *Mi nej prijévəč pər srci* 'Ga nimam preveč rad', *U strahi se nə smej bət*, *Nejkej dni jəmət pjətlərjə na hrani*, *Nej jəmu kej za jəst* 'Ni imel ničesar za jesti', *Nej jəmu təh besed zamár* 'Ni upošteval teh besed', *Jəmət kej za puvjəčət* 'hoteti povečati kaj'; *dət čast buhci* 'skleniti roke pri molitvi', *Juəžək je dau duól* 'Jožek je popustil', *jət h nuogam 'iti peš'*, *Nəč nə grjə prou poceni skuzi*, *Mi grjə rejs nekəm usjé na ruoko*, *Jəm nej šlu uod ruk* 'Jim ni uspevalo', *huódət u úk* 'hoditi se učiti', *huodət pu vəsi ádən k drugmi*, *Duóskrət se jə slabu pəršlu skuzi* 'Dostikrat se je slabo končalo' ipd.

Široki posplošeni pomen, npr. glagola *delati* v *Čižmi se udejlajo, dejlət se štədírənga*. Pri nekaterih drugih glagolih pa so vključene tudi fazne in naklonske sestavine, npr. *pərpráut du sméjha* 'spraviti v dobro voljo', *udárt pu klubásəh, uódbət pər plači* 'odšteti od plače' ipd.

Oslabljeni skladenjski pomen določenih glagolov se izraža v povedih kot: *Dejla žavət* 'Se redi'; *Suə imejli žjəhto*, *Ga jəmajo u časti*, *Jəma jəh u gostejh*; *Jə uzeu za hudu*, *Mi jə dau eno cabado*, *Se drži čubəstu*; *jəgrət na bubən*; *Nej lepu preš-jərnost ugánjət*; *Gmajni pa se rjėče Platíšniki*, *Təmi se rječe tudi drugi mrak*; *znət povéjđət* 'se še spomniti', *Suə znali besede šjə dərgáci zasúkət*, *Stjəza jezək*; *Ki use suə uójsko slúžli*, *Unim u Europi pade use suərti naumnosti u glavo* (PN 2004, 44/1: 21) ipd.

- 2.1.1 Nasploh so pomenski (glagolski) primitivi tudi zelo pogosta sestavina stalnih stav in glagolskih frazemov, ti pa so v narečnih govorih zelo pogosti in živi: *Ga zmirej jemlje uən*, *Nejsuə se pəstili jəmət za nuórca*, *Jəmət kuoga u gusteh*, *Dejlu mi nə grjə uod ruk*, *Nə da duol*, *Juəžək jə dau duól* 'Jožek je popustil', *Ta šjə tiči u lufti najde uržəh*, *pərduóbət na glasi* 'postati znan', *Suə mi use uokúli vrgli*, *Te nə pəsti z vida* 'Ti sledi', *se dəržət doma* 'ostati doma', *bət uob suojəm* 'nič jesti', *dət čast bugci* 'skleniti roke k molitvi', *vagati živiljenje* 'tvegati življenje', *jət na oglede* (Žele 1996: 77) ipd.

2.2 Posebnost glagolskih tvorjenk

Z vidika tvorjenosti so lahko narečna posebnost glagoli, ki izražajo ponavljajoča se opravila in navade, ponavljajoči glagoli, ki so še zlasti značilni za govore na Pivki, npr. *zɡubljevati*, *kupljevati*, *dosegavati*, *hodevati*, *lakomnevati*, *poizvedavati*, *prepasavati* (*Žjənske suo se prepasavale*) ipd.³

Najpogosteje uporabljane glagolske tvorjenke pa so sestavljenke, izpeljanke iz predložne zveze in modifikacijske izpeljanke. Pomembno je tudi opozorilo, kako metonimična uporaba predponskih obrazil spreminja vezavo glagolskih sestavljenk.⁴

Metonimični premiki v prenesenem pomenu 'največje količine/mere' so posebej pogosti pri predponskem obrazilu *na-*: *Nu, zdej si se ja nabalinou*, *Se ga jə nasərkou*, *Grjəmo (na)repkət krompir pu naši nivi*. Hkrati ima v teh primerih predponsko obrazilo *na-* naklonsko vlogo besedotvornega sredstva stopnjevitosti. Časovnost oz. dokončnost procesa/dejanja, izražena s predponskim obrazilom *z-/s-*, je še dodatno potrjena s prislovom *popolnoma* v npr. *Jə popolnoma spėjšou*.

3 Na rabo priponskih obrazil *-ėvati* in *-avati* kot pivško besedotvorno zanimivost opozarja že F. Miklošič (1881: 84–85): »[...] prišla je tudi jezikoznanska znamenitost na dan, da se nahaja po nekterih notranjskih krajih: v Senožčah, na Pivki, na Krasu itd., pa tudi po Istri še dan danes tako imenovanih „ponavljavanih glagolov“, kakoršni so: košėvati (kosíti), brušėvati (brusiti), hodėvati (hoditi) itd., ki so po drugih slovenskih krajih potihnilni že davno s ponavljavnem glagolom „bivati“ vred, ki je v Senožečah, na Krasu in tudi na Pivki še čisto v navadi med prostimi kmeti.« Tovrstne glagole pri obravnavi vrst glagolskega dejanja J. Toporišič (2000: 352) uvršča med »glagole s sopomenom dejanja navade«, ki so se uporabljali v 19. stoletju.

4 Na vpliv metonimičnih pomenskih premikov predponskih obrazil na vezljivost glagolskih sestavljenk opozarja A. Vidovič Muha (1988: 23).

Besedotvorna posebnost so že zgoraj omenjane tvorjenke v npr. *Se jə pərdúšou, Suə ga vidėjvali na sejmi, Jə pousuəd zmrzávalu, Se jə hodėjvalu kjə usak edini dan, Tu jə pər nəš uod nekdej taku bivalu.*

2.3 Glagoli s predložnimi morfemi

V narečnem govoru se zaradi pogoste in aktualizirane vsakdanje uporabe natančneje razčistijo možne skladijskopomenske vloge predložnih morfemov. Izhodiščno merilo različnih skladijskopomenskih vlog predložnih morfemov je vedno pomenska sestava uporabljenega glagola – pri vezavnovezljivih predložnih morfemih govorimo o pomensko- in strukturnoskladijskem vplivu glagola, pri vezavnodružljivih predložnih morfemih pa samo o strukturnoskladijskem vplivu glagola. Najpogostejše in zato tudi najtipičnejše predložnomorfemske zveze so: *Se u use nərbúlše razume* ‘Vse najboljše zna’, *Kər naprej ždərli u bukve, Suə hudi za balinət, Jə hədu hut za bərəntət, Suə zabərəntali kravo za dama, Zmirej opejkva vokuli hiše, Jə udrou u šišo, Kləfətá u vuodi, Jə vrgu flajšo uob tla, Ga žduəca kje u rjebra, Uət ust se mi cedi, Us drdra pu vəsi* (tudi element premikanja), *Karjuola rəgla pu vəsi, Grjəmo (na)rəpkət krompir pu naši nivi, Ga jə ucvərknju pu lici, Bunik se ravna pu duohtarji, Jə pou na tla, Spjət jə cəcnu na tla, Si jə pərtərgou na hrani / na spanji, Kər naprej govori čjəz kuoga* ipd.

Med zgornjimi primeri lahko ločujemo leksikalizirane vezavne predložne morfeme tipa *Suə hudi za balinət*, med neleksikalizirane obveznovezavne (ne)izražene predložne morfeme uvrščamo primere *Ga žduəca kje* (neizraženi), *u rjebra* (izraženi), neleksikalizirani neobveznovezavni predložni morfem je v primerih *Jə pou na tla* ipd. Vezavnodružljivi predložni morfemi pa so v primerih kot *Karjuola rəgla pu vəsi, Grjəmo (na)rəpkət krompir pu naši nivi* ipd.

Oblikoslovnoskladijska posebnost je tudi je (predložna) tožilniška zveza v vlogi obveznovezljivega prislovnega določila časa: *Za svjət Pjətər začnemo kuósət.*

- 2.3.1 Pomenskosckladijsko razvezane (predložne) zveze, ki v naravnem govoru predstavljajo niz elementarnejših/primitivnejših besed, so v knjižni slovenščini pomensko- in strukturnoskladijsko nadomestljive z enobesednimi leksemi: *Se razume sámu pu sjébi* ‘Je samoumevno’, *dət spuətjo* ‘mimogrede’, *Use dejla na suojo ruoko* ‘Je samosvoj/svojejav’.

3 PREPOZNAVANJE SKLADENJSKIH LASTNOSTI NA RAVNI POVEDI

- 3.1 Tako za govor kot za narečni govor in narečje je zelo navadna in pogosta opisna razvezava stavčnih členov v odvisniško rabo, ki vsaj posredno opozarja tudi na najpogostejše vezniške besede. Sicer pa so po pričakovanju najpogosteje uporabljani predmetni odvisniki, pogostnostno sledijo prislovnodoločilni odvisniki, manj je prilastkovnih odvisnikov: *Ahtej, mirkej, də nə padeš, Ni blu treba, də jə tu zgousnu, Šje*

pameti, dā jā blu taku, Se pustaula, dā jā jánák, Mi se vidi, dā si zdrou s tudi pogosto uporabljeno pretvorbo Si vidət zdrou, Taku jā bulan, dā kumej lejze, Puoli pa jā zavri-skou, dā jā uodmevalu nuətər du svijete Trujice, Kaj stuočēš, ku da b' šla čejva uon s trebuha, Ta dva se zmirej cenjasta, kədər pridesta ukəp, Kər te bo pasálu, buom šla, Nə muore vječ dervárət, kə ga ruoke bolijo; Jəma tisto bulezən, dā ga luomi.

V narečnem govoru je lahko izrazno nerazločevalna ali pa sploh neuzavešče-na uporaba vsaj nekaterih veznikov, npr. *ki, ker, ko*, ki pa samo potrjuje dejstvo, da določeni skladijski pomen smiselno oz. ustrezno učinkuje šele v besedilu, in da je navsezadnje logično razmerje med dvema sporočilnima enotama tudi brez veznika, npr. *In najbəl srijəčni so bli tisti, kə suə razvažali pijačo, zatu kə suə ta prvu poskrbeli zase, Pa ne lih pretiravat, kə naši nesuə kə uni, kə suə jih zdej ulačli po časopisih* (PN 2004, 44/1: 21).

- 3.2 Tipični za narečni govor so tudi izpusti. Ti so tipična posledica aktualnega praktičnega sporočanja, ki mora zaradi smiselnosti obdržati izhodišče in čimprej preiti na tisto novo, kar je ciljno jedro sporočanega.

Izpust povedja oz. dela povedja: *Nej teu sam domou, Jo jā prašou, če bi ga prepuznala, in uona dā ja; Ma kaj buə tu dənəs, tu nej nəč; Kaj buədo ti stroji, Hijərkuljes jā mašina, cəjh nuətər, hlače uən; Kaj čte tle?*

Izpust udeleženca, ki ne spada v jedrni del sporočila, ker se njegov pomen da razbrati iz sobesedila: *Pruódou jā u Prestránk na bazo, Suə spodrezavali u guozdi.*

Za izpust jedra predložne predmetne zveze gre tudi v primerih kot *Za svjət Pjətər zəčnemo kuósət. Prid'te šje!, Zdej je tle* 'Začelo se je' (PN 2005, 45/1: 23), *Mərde se buəste šli omuočət* (PN 2005, 45/1: 23); *Nu, zdej səm malu zajdu* (PN 2004, 44/1: 21).

3.3 Potrjevanje vezljivosti in vezljivostnih sprememb

Tako kot se vsaka sprememba pomena izrazi z vezljivostjo, lahko tudi isti skladijski pomen sicer različnih glagolov v knjižnem in narečnem jeziku ohrani isto pomensko- in strukturoskladijsko vezljivost: *létət k njemi* 'želeli se mu pridružiti', *Sta pasala pu vəsi* 'Sta se peljala skozi vas', *Se jā primlu imjə* 'Se je ustalilo ime', *Nej ujeu cele štorije* 'Ni uspel slišati cele zgodbe', *Uotrjəst se kuoga* 'Odsloviti koga', *Bėjšte provirət sámi* 'Pojdite sami poskusit', *Se jā taku namjərлу* 'Se je tako zgodilo', *Žjə taku pjəle* 'Je že tako', *Suə véjđli povejđət* 'So se še dobro spominjali', *Usakmi pa rejs nə grjə vjərvət* 'Vsakemu pa se res ne sme verjeti', *nadərsət kuoga* 'oslepariti koga', *Jə use zastuəjn* 'Nič ne pomaga', *Nej jəmu təh besed zamár* 'Ni upošteval teh besed', *Jəmət kej za puvjəčət* 'Hoteti povečati kaj', *vzjət si vječ cəjta za kej* 'imeti čas za nekaj' ipd.

V nasprotju z zgornjimi pomeni pa različni skladijski pomeni istega glagola posledično uvajajo tudi različno vezljivost: *Pučasi suə cjəpali u cjərku, Cjəpali*

suə en za drugəm, Živina zəčne cjəpət; Uotruoci se pu vəsi klatjo in ciganjo, Ceu dan suə ciganli, Ga jə uocegānu; Kər naprej čebnrja, Jə čebnrjal neumnosti; Žjani suojo hčer, Se jə žjənu, ženila (možiti ni v rabi); Dəš pada – Jə padalu – Dəš se jə usul (Žele 2002).

Obvezna vezava se potrjuje po vseh osnovnih glagolskih vezljivostnih skupinah (stanja, ravnanja/upravljanja, rekanja/mišljenja, premikanja, naravnih/življenjskih procesov), ki hkrati upoštevajo in vključujejo tudi vrsto glagolskega dejanja: *Ga nejsuə nəč uobrajtali/šacali, Ga ne muore vječ tribət, bərcət z nuogo, drjəzət z ruoko, Kaj drjəza vanj, Ta ga zmirej cenjā – Sta se scenjala, Nej niti mignu z očmi, Jə pretočavala vinu, Suə bejlli platnu, Suə ga videjvali na sejmi; Kər naprej nejkej tabla, Ga jə ošklosou, Cejle štorije se zmišljava; Ga tježku duhaja, Ga jə dojdla; Jə zvešālu s flajše, Ga mjəče buožje, Žlampa uodo – Se jə nažləmpou uode.* Prehodnost tudi nekaterih skladenjskih pomenov temeljnih glagolov premikanja kot npr. *hoditi* izražajo primeri s pretvorbenimi različicami, npr. *Huodət u ik – Huodət se uočət.*

Pomensko specializiranejši glagoli v svoji pomenskosestavinskosti vključujejo tudi že sestavine potencialnega vezavnega udeleženca: *Sta se scenjala, Fantulini se rəvajo; Uod nekədā čebelarjo pər tej hiši; Kər naprej čebnrja, Kaj skuzi čələstariš!, Jə čebnrjal, čenčuril; Uotruoci se vangajo, Ruop pri sklejdi se uoškərbi; Dougu se nə muóre uvrement – Se jə uremenilu.*

- 3.4 Odraz živega komentiranja in osebne stališča do povedanega je tudi pogosta raba nevezljivih prislovnih določil načina, ki delujejo kot modifikatorji povedka: *Pəs usake tulku en malu zabeuče, Hišo suə cejnli na hədu nizku, Se hədū milu drži, Dan jə pəsou brez dežja, Jə trejba postuorət šje za dne(va).*

4 ZELO PRODUKTIVEN DEL SKLADNJE GOVORJENEGA JEZIKA – SKLOPI

Sklopi so kot strnjeni poenobesedeni izraz neposredno iz govora in zato hkrati tudi neposredni aktualiziran (pogosto tudi čustven) odziv na sprotno dogajanje. Zaradi naštetega so tudi tipični pojav narečnega govora. Vključuje predložne glagolske zveze, npr. *jətvāse*, pogosto prislovnodoločilne zveze tipa (*jət*) *zadnjəva*, (*bət*) *uodzmírej*, (*jəmət*) *zamár*, (*jəmət*) *naučéh* ipd.

Pogosti so sklopi v vlogi nesklonljivih prilastkov ali obpovedkovih lastnostnih okoliščin, npr. *bət ceukažín*, *bət pohahój*, *bət pərvúoli*, *bət pərbesédi*, *bət nauodnəč*, *bət nərtabúšle*, *bət duobrustuječ*, *bət nauočéh*, *bət səssjəbe*, *ne bət nəčuódtəga*, *jət narúoke*, *bət usáksjəbi*, *bət bəl marijahsjəbi*, *jəmət fəču na júhuhu*, *narjést stópuótjo*, *narjést natašče*, *žəvət kjéuéndán*, *jəgrət déjgadéjga*, *se razume sámunasjəbi* ipd.

S stavčnega vidika so tipični sklopi kot *béjžibéjži*, *huódihuódi*, *néjuštāti*, *kakusežekliče*, *déjmorjéč*, *dúvėj*, *búhvėjkáj*, *kakúsežerjéce*, *kakúb'serjėklu*, *kisiki-tėnéj*, *pakájčėš*, *kájpadé*, *kúdábí*, *madanébí*, *túpatú* ipd.

5 SKLADNJA TUDI KOT DOKAZ POMENOTVORNE ŽIVOSTI

V lastnem narečju si je navsezadnje najlažje uzavestiti tudi skladijsko rabo, ki kaže na pomenske premike kot *Uotroki ja žjala ječman, Suə lepe špičli* ‘uganjali’, *Smuə se fjakali* ‘So se hecali’ ipd. – Posebnost so tudi že kar idiomatične zveze kot *Ja hitru zamougu* ‘Je hitro obogatel’, *Pəsti ga stat, bou žja pəršu vāse!* ‘Pusti ga na miru, se bo že spametoval’.

6 ZA SKLEP

Uporabo določenih pomenov v določenih skladijskih vlogah najlažje oz. najbolj naravno razumemo v svojem narečnem govoru. Zato je posamezne skladijske pomene leksemov, rabljene v narečju, smotno primerjati z njihovo rabo v knjižni slovenščini. Hkrati lahko ugotavljamo, s katerimi leksemi in kako se isto sporočilo oblikuje v narečnem govoru in knjižnem jeziku, in pomembne so tako razlike kot podobnosti. In kaj narediti za bolj uzaveščeno rabo tako narečja kot knjižnega jezika zlasti v smislu ustrezne in bolj samozavestne izbire rabe? K temu prispeva zavedanje o nujnosti soobstoja teh sociolektov, v nadaljevanju pa je dobro vedeti tudi kaj več o sistemskih zmožnosti lastnega narečja na eni in knjižnega jezika na drugi strani. Skratka, prepoznavanje stavčnočlenskih vlog, pretvorbenih zmožnosti med stavčnimi členi in odvisniki, vezljivostnih zmožnosti in primerjava izraznih zmožnosti za vse naštetu v narečju in v knjižnem jeziku – vse to stalno vzajemno aktualizira in razvija slovenščino kot celoto.

VIRI IN LITERATURA

- Logar – Kolarič – Meze 1959** = Tine Logar – Rudolf Kolarič – Joža Meze, *Govori na Pivki*, Ljubljana, SAZU, 1959.
- Miklošič 1881** = Fran Miklošič, *Slovensko berilo za osmi gimnazijski razred*, Dunaj, 1881.
- Narečna kartoteka** = Narečna kartoteka Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, dialektično gradivo Pivka na Krasu, kartotečna zbirka 5164 izpisov; zbrali Jela Jenčič – Joža Meze – Anton Požar v letih 1954 in 1956.
- PN** = *Pivške novice: informativno glasilo v občini Pivka* (Postojna) 5 (2004), št. 3 in 5; 6 (2005), št. 2.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, *Južnonotranjski govori*, Ljubljana: SAZU, 1963 (Razprave razreda za filološke in literarne vede).
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 42000.
- Vidovič Muha 1988** = Ada Vidovič Muha, *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zložen*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete – Partizanska knjiga, 1988.
- Žele 1996** = Andreja Žele, *Kaku so živejli in si dejlali kratek cejt: kratke štorije s Pivškega*, Ljubljana: Kmečki glas, 1996 (Glasovi 12).
- Žele 2002** = Andreja Žele, *Vezljivost med narečjem in knjižno slovenščino*, v: *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika: ob življenjskem in strokovnem jubileju prof. dr. Martine Orožen*, ur. Marko Jesenšek – Bernard Rajh – Zinka Zorko, Maribor: Slavistično društvo, 2002 (Zora 18), 140–149.
- Žele 2009** = Andreja Žele, *Vsakdanje vloge ali vplivi krajevnega govora v lokalnih medijih*, v: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009 (Obdobja 26), 543–556.

SUMMARY

Dialect as a Sound Basis for Recognizing and Understanding Some Syntactic Phenomena in One's Own Language

The use of specific meanings in specific syntactic roles is most organically understood through one's own dialect. It is therefore reasonable to compare the individual syntactic meanings of lexemes used in dialects to their use in standard Slovenian and to determine how and with which lexemes the same meaning is formed in dialect and in the standard language. Both differences and similarities are of equal importance. The question remains how to achieve a more mindful, confident, and appropriate use of local dialect and standard language. Acknowledging the significance of the coexistence of sociolects and broadening the knowledge of the systemic possibilities of one's own dialect on the one hand and of standard language on the other can greatly contribute. In essence, all language varieties are reciprocally topicalized and developed with the recognition of sentence element roles, transformative abilities between sentence elements and subordinate clauses, valency possibilities, and comparisons of the expressive capacities of these criteria in dialect and standard language.